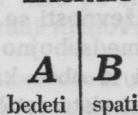

DOVRŠNIKI IN NEDOVRŠNIKI V SLOVENŠČINI V PRIMERJAVI S PERFEKTOM IN IMPERFEKTOM V ITALIJANŠČINI

Analize dveh medseboj neodvisnih prevodov Cankarjevega *Hlapca Jerneja* v italijanščino¹ in odlomkov, ki so jih prevedli študentje tretjega in četrtega letnika italijanistike, so me spodbudile, da spregovorim o nekaterih težavah pri prevajanju preteklih dejanj in stanj iz slovenščine v italijanščino.

Pretekla dejanja v pretekliku so v slovenščini izražena tako z dovršnimi kot z nedovršnimi glagoli. Dovršni glagol sam po sebi usmeri pozornost na prehod iz enega stanja (A) v drugo (B) (glagol prehoda, tranzitorni)

ZASPATI

nedovršni glagol sam po sebi pa usmerja v vztrajanje v danem stanju (B) (ne-tranzitorni glagol).

SPATI

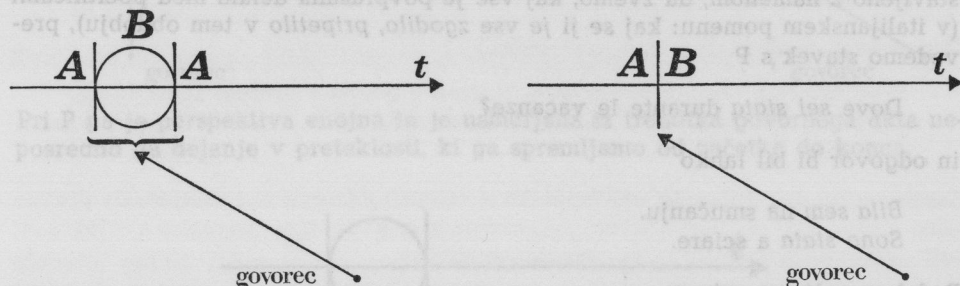
B

~~~~~
↑

Kadar so dovršniki in nedovršniki v pretekliku prevedeni z italijanskima paradigmama perfektom (odslej P) in imperfektom (odslej I), opazimo, da je izbor

¹ Prvi prevod je delo dr. Arnalda BRESSANA: I. CANKAR, *Hlapec Jernej*, a cura di A. BRESSAN, Feltrinelli, Milano 1977; druga pa je pripravila dr. Patrizia RAVEGGI, ki je kot lektorica za italijanski jezik prevedla posamezne stavke, ki so bili zanimivi za analizo.

ustrezne paradigme odvisen od številnih faktorjev. Funkcija kategorije glagolskega vida se razlikuje od funkcije opozicije med I in P. Izbira P oziroma I v glavnih stavkih pomeni izbiro med dvema različnima pripovedovalnima optikama. P je paradigma prvega plana in zajame dejanje v celoti, globalno, t. j. spremlja ga v njegovih fazah prek začetka in trajanja do konca (globalna optika).

Kontekst in zunajjezikovna situacija v danem primeru osvetlita eno od faz. P uporabljamo, ko želimo dejanje ali stanje prikazati kot dogodek, tj. ko želimo sporočiti, da se je nekaj *zgodilo*. Nasprotno se poslužujemo pri prikazu dejanja ali stanja kot situacije v dani časovni točki/intervalu, t. j. ko bi radi povedali, da se je takrat nekaj *dogajalo* (kurziva optika). Opozicija med *zgoditi se* in *dogajati se* je tu mišljena v pomenu, ki ga ima v italijanskem jezikovnem strukturiranju dejanskosti. Tako na primer pri glagolih, ki izražajo trajajoča dejanja (biti, delati, plavati itd.) opazimo, da so dejanja, ki so v slovenščini izražena z vedno isto paradigmo, v italijanščini povedana v perfektu oziroma imperfektu, pač glede na to, ali si predstavljamo dejanje kot A | B | A (dogodek) ali kot B (dogajanje). Stavke

Ob 4^h *sem bila* pri tebi, pa te *ni bilo*. Kje *si bila*?

— Ob 4^h *sem bila* pri frizerju.

bi lahko intralingvarno prevedli s stavki

Ob 4^h *sem te obiskala* (prišla k tebi), pa se *nisi »nahajala«* doma. Kje *si se »nahajala«*?

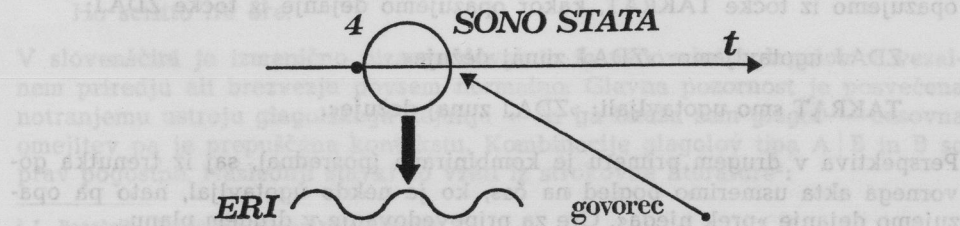
— Ob 4^h *sem se »nahajala«* (*sedela*) pri frizerju.

Prevod je grd, vendar glagol *nahajati se* najtočneje izraža to, kar želim povedati.

Prevod v italijanščino se glasi

Alle 4 *sono stata* da te, ma non c'eri. Dove eri?

— Alle 4 *ero* dal parrucchiere.

Interpretacija stavka

Kje *si bila* med počitnicami?

je odvisna od konteksta in od zunajjezikovne situacije. Če je vprašanje zastavljeno z namenom, da zremo, kaj vse je povprašana delala med počitnicami (v italijanskem pomenu: kaj se ji je vse zgodilo, pripetilo v tem obdobju), prevedemo stavek s P

Dove *sei stata* durante le vacanze?

in odgovor bi bil lahko

Bila sem na smučanju.

Sono stata a sciare.

Podobno velja za primer

Kaj *si delala* danes popoldne?

Cosa hai fatto oggi pomeriggio?

kjer bi se odgovor lahko glasil

Brala sem.

Ho letto.

Drugačen je prevod, če smo cel mesec zaman skušali telefonirati in je bila vprašana TAKRAT očitno odsotna, zdaj pa sprašujemo, kje se je v tistem obdobju »nahajala«. Pri tem imamo v mislih kontekst tipa

Nikoli te nisem našla doma.

Non ti ho mai trovata a casa.

in možen odgovor bi se glasil

Bila sem pri starših.

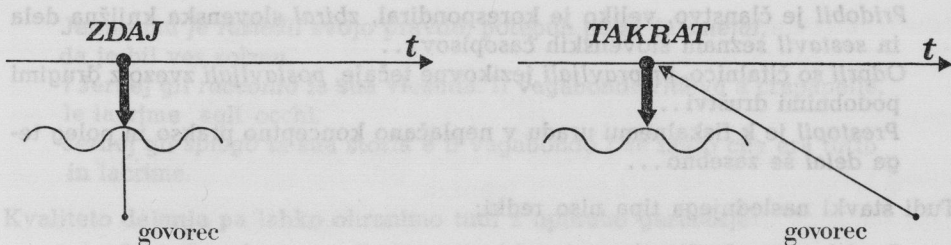
Ero dai miei.

Stavki v drugi interpretaciji niso sami po sebi zaključena poved in nujno rabijo semantični element TAKRAT, ki je eksplicitno ali implicitno prisoten v zavesti govorečega kot referenčna časovna točka (interval), v kateri je dejanje B že *in* še potekalo. V času te točke (intervala) je bilo dejanje že v teku, pogled nanj pa smo usmerili prepozno, da bi ujeli tudi njegov začetek. Dejanje opazujemo iz točke TAKRAT, kakor opazujemo dejanje iz točke ZDAJ:

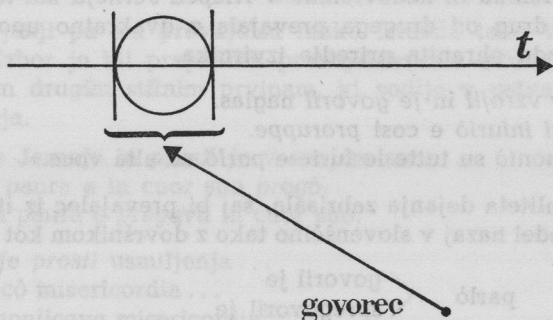
ZDAJ ugotavljamo: »ZDAJ zunaj dežuje«.

TAKRAT smo ugotavljali: »ZDAJ zunaj dežuje«.

Perspektiva v drugem primeru je kombinirana (posredna), saj iz trenutka govornega akta usmerimo pogled na čas, ko je nekdo ugotavljal, nato pa opazujemo dejanje »prek njega«. Gre za pripovedovanje v drugem planu.

Pri P pa je perspektiva enojna in je usmerjena iz trenutka govornega akta neposredno na dejanje v preteklosti, ki ga spremljamo od začetka do konca.

Slovenščina s svojimi tranzitornimi in netranzitornimi glagoli usmerja pogled na prehod iz stanja A v stanje B (zaplavam, počim, priplavam, posivim itd.) oziroma v vztrajanje v stanju B (plavam, sivim itd.). Pri tranzitornih glagolih je fokus na spremembi (prehodu), opredelitev, ali gre za začetno dovršno, trenutno ali končno dovršno dejanje, pa je često odvisna od konteksta. Vloga prehoda je torej enaka pomenu krožnice v matematični definiciji kroga: krog je z krožnico omejena ploskev, krožnica pa loči notranjščino kroga od njegove zunanjščine. Netranzitorni glagoli, pri katerih je fokus na potekanju trajajočega dejanja, se seveda lahko uporabljajo tudi za izražanje dejanj, ki so prikazana kot končana in torej ne trajajo več. To velja pri časovno omejenih dejanjih

Tri ure sem pisala.

Stavek lahko pove, da se je dejanje začelo, da je trajalo tri ure in se je po treh urah končalo, in prevod se glasi

Ho scritto tre ore.

V slovenščini je izmenično nizanje dovršnih in nedovršnih glagolov v vezalnem priredju ali brezvezju povsem normalno. Glavna pozornost je posvečena notranjemu ustroju glagolskega dejanja — ki ga izraža sam glagol — časovna omejitev pa je prepuščena kontekstu. Kombinacije glagolov tipa A|B in B so prav pogostne. Naslednji stavki so vzeti iz strokovne literature²:

² J. Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva* 3.

Pridobil je članstvo, veliko je korespondiral, *zbiral* slovenska knjižna dela in *sestavil* seznam slovenskih časopisov . . .

Odprli so čitalnico, *pripravljali* jezikovne tečaje, *postavljali* zvezo z drugimi podobnimi društvi . . .

Prestopil je k fiskalnemu uradu v neplačano konceptno prakso in poleg tega *delal* še zasebno . . .

Tudi stavki naslednjega tipa niso redki:

Pred koncem študija je *utrjeval* izpitno gradivo z grofom D. iz Lysic pri Brnu, tja je po doktoratu odšel na obisk, nato pa *šel* v Ljubljano trkat za službo.

Kombinacijo dovršnika in nedovršnika v *Hlapcu Jerneju* sta italijanska prevajalca neodvisno drug od drugega prevajala z dvakratno uporabo perfekta v želji, da v prevodu ohranita priredbe izvirnika.

Jernej pa je *vzrojil* in je *govoril* naglas.

Ma Jernej *si infuriò* e *così proruppe*.

Ma Jernej *montò* su tutte le furie e *parlò* ad alta voce.

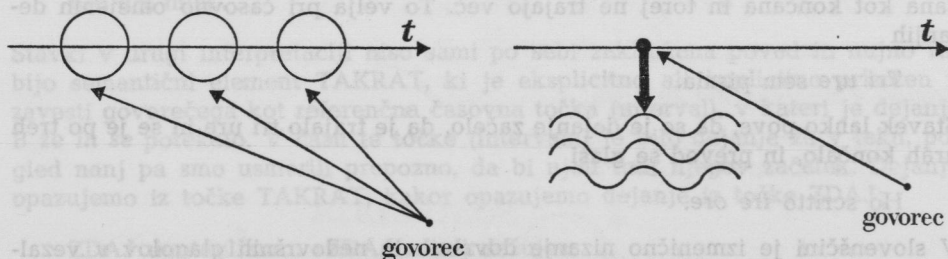
Pri tem se je kvaliteta dejanja zabrisala, saj bi prevajalec iz italijanskega prevoda lahko prevedel nazaj v slovenščino tako z dovršnikom kot z nedovršnikom:

parlò < govoril je
< spregovoril je

guardò < gledal je
< pogledal je

tacque < molčal je
< obmolknil je

Kadar pa sta prevajalca želela eksplicitno izraziti kvaliteto dejanja v predlogi, sta morala spremeniti optiko. To sta lahko naredila samo s prekinitvijo dinamičnega prikaza dogodkov (globalna optika) in s prestopom v statični način opisovanja (kurzivna optika).

Prehod sta signalizirala s podpičjem ali celo s piko:

Tako se je Jernej *pogovarjal* z bogom, dolgo v noč je *molil*.

Così Jernej *si intratenne* con Dio e *pregò* a lungo tutta la notte.

! Così Jernej *conversava* con Dio; a lungo *pregò* nella notte.

Jernej mu *je razložil* svojo pravdo, potepuh pa *se je smejal*, da je bil ves solzen.

I Jernej gli *raccontò* la sua vicenda. Il vagabondo *rideva* a crepabelle, le lacrime agli occhi.

Jernej gli *spiegò* la sua storia e il vagabondo *rise* tanto che era tutto in lacrime.

Kvaliteto dejanja pa lahko ohranimo tudi z uporabo gerundija:

Nato *je šel* in *se je oziral*, če ne stopi Jernej za njim.

E subito *se la dette* a gambe, *voltandosi* solo per vedere se Jernej non lo *inseguiva*.

Poi *se ne andò*, *guardando* se Jernej non lo *seguiva*.

Dve trajajoči dejanji pa sta prevajalca lahko izrazila tako v kurzivni kot v globalni optiki. Izbor je bil prepuščen prevajalčevemu okusu, njegovemu občutku za ritem in drugim stilnim prvinam, ki sodijo v ustvarjalni del umetniškega prevajanja.

Strah *je bilo* Jerneja in *prosil je* v svojem srcu.

Jernej *ebbe* paura e in cuor suo *pregò*.

Jernej *aveva* paura e *pregava* in cuor suo.

Molì *je in je prosil* usmiljenja...

Pregò e *invocò* misericordia...

Pregava e *supplicava* misericordia...

IZ ZGORNJIH PRIMEROV SO RAZVIDNE NEKATERE ZAKONITOSTI, KI JIH JE NUJNO TREBA UPOŠTEVATI PRI PREVAJANJU V ITALIJANŠČINO:

1. trajajoče dejanje, ki ga sporočamo kot dogodek, izražamo s perfektom:

To povest pripovedujem, kakor *se je* po resnici *vršila*.

Vi racconto questa storia come *si è svolta* realmente.

Vi narro questa storia così come è *accaduta*.

Pa *je tekel* pot v potokih, pa smo postavili dom.

Ma poi *scorsero* rivoli di sudore e così abbiamo costruito questa fattoria.

Ma l'acqua è *corsa* e abbiamo costruito *una* casa.

Kdo *je tam delal*, če ni delal Jernej?

Chi *ha lavorato* tutta quella terra se non Jernej?

Chi *ha lavorato* là se non Jernej?

2. za izražanje enkratnega trajajočega dejanja, ki je časovno omejeno, je uporaba imperfekta izključena:

Hodil *je eno uro*, hodil *je dve uri*, noge so otrpnile;

Camminò *un'ora*, camminò *due ore*, le gambe gli si intorpidirono.

Camminò *un'ora*, camminò *due ore*, le gambe si erano intirizite.

Osupel *je* poslušal Jernej *take besede*;

Jernej ascoltò *queste parole* con il fiato sospeso;

Jernej ascoltò stupito *queste parole*;

»Bog vam dodeli počitka in tolažbe!« *je molil* Jernej.

»Dio vi conceda pace e riposo!« pregò Jernej.

»...« pregò Jernej.

Nato je prijel kozarec, in je izlil vino v steklenico; počasi in dolgo je izlival, ker se mu je roka tresla.

Poi prese il bicchiere e versò il vino nella bottiglia: lentamente e a lungo, perchè la mano gli tremava.

Poi prese il bicchiere e versò il vino nella bottiglia; lo versò a lungo e con lentezza perchè gli tremava la mano.

3. glagolska dejanja različnega notranjega ustroja v vezalnem priredju lahko ohranimo na isti pripovedovalni ravnini le, če dejanju ukinemo eksplicitno usmerjenost v prehod oziroma v potekanje in s tem zabrišemo razlikovanje med prehodom iz stanja v stanje in vztrajanjem v stanju.

Kmetje so se spogledali in so molčali.

I contadini si guardavano e tacevano.

I contadini si guardarono tra se e tacquero.

Dejstvo, da so skoraj vsi študentje III. in IV. letnika italijanistike prevedli gornje nedovršnike z imperfektom, dovršnike pa s perfektom in s tem ustvarili v italijanščini negramatikalne stavke, dokazuje, da bo nujno treba v njih razvijati sposobnost semantičnega vrednotenja slovenskih stavkov in jih uvajati v mehanizme italijanskega jezikovnega strukturiranja dejanskosti.

Jubilant

O SLAVISTIČNEM DELU VILKA NOVAKA

(Ob njegovi sedemdesetletnici)

Dne 28. aprila letos je dopolnil sedemdeset let življenja in po lastni volji v zatišju zasebnosti praznoval svoj življenjski jubilej Vilko Novak, do nedavnega redni profesor za slovensko etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Naš jubilejni zapis nima namena slediti njegovi bogati strokovni publicistiki narodopisnega značaja (zadovoljili se bomo le z opozorilom na temeljna dela), marveč označiti jubilentovo delovanje v njegovi izhodiščni stroki slavistiki, ki ga tudi poklicna angažiranost v etnologiji ni nikoli povsem pretrgala in ki se mu je po upokojitvi znova povsem posvetil. Po tej strani je Vilko Novak tudi najbolj poznan bralcem Jezika in slovstva, saj je že vrsto let med najbolj zvestimi sodelavci našega časopisa.

Da se je Vilko Novak rodil v Beltincih, da se je do šestega gimnazijskega razreda šolal v središču svoje ožje domovine Murski Soboti in da je nad njegovim šolanjem bedel ujec, bogojanski župnik in prekmurski publicist Ivan Baša, niso nepomembna življenjepisna dejstva, kajti Novakovo znanstveno in publicistično delo se je organsko razvilo iz specifičnih potreb rodnega Prekmurja in ostalo vseskozi v najtesnejši zvezi z njim, kar je pri slovenskih znanstvenih delavcih na splošno dokaj redek pojav. Pri tem velja opozoriti, da ne gre za navadno regionalno domoljubje, marveč za iskreno, sistematično